

Univerzita Karlova

Pedagogická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2022

Tereza Najmonová

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Slang v gastronomii ve vybraných oblastech České republiky

Slang in Gastronomy in Selected Parts of Czech Republic

Tereza Najmonová

Vedoucí práce: PhDr. Blanka Nedvědová, Ph.D.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: B ČJ–NJ

2022

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Slang v gastronomii ve vybraných oblastech České republiky potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 11. 7. 2022

podpis.....

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Blance Nedvědové Ph.D., za její odborné vedení, trpělivost, čas a nesmírnou ochotu. Dále bych ráda poděkovala respondentům za jejich přínos, protože bez nich by tato práce nevznikla. V neposlední řadě patří obrovské poděkování mé rodině a mému partnerovi, protože mě podpořili i v těžkých chvílích.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se zabývá slangovou mluvou v oblasti gastronomie. V úvodu práce jsou uvedeny cíle a metody. Rovněž jsou stanoveny hypotézy. Teoretická část bakalářské práce se soustředí na výklad slangu z obecného hlediska, seznámení s výklady některých českých jazykovědců a aktuální lexikografickou podobou slovníku. Praktická část bakalářské práce je věnována analýze sesbíraných dat, které byly získány dotazníkem a řízeným rozhovorem. Slangové výrazivo je zkoumáno zejména podle způsobu tvoření. V závěru práce jsou pak hypotézy stanovené v úvodní části potvrzeny, nebo vyvráceny.

KLÍČOVÁ SLOVA

slang, gastronomický slang, čeština, gastronomie, mluva číšníků, slovtvorba, Jaroslav Hubáček

ABSTRACT

This Bachelor thesis deals with slang in the branch of gastronomy. The introduction sets out the objectives and methods. Hypotheses are also established. The theoretical part of this bachelor's thesis focuses on the interpretation of slang in general terms, an introduction to the interpretations of some Czech linguists and the current lexicographic form of the dictionary. The practical part is devoted to the analysis of collected data, which was obtained by questionnaire and guided interview. The slang expression is examined mainly according to the method of creation. At the end of the work, the hypotheses established in the introductory part are confirmed or refuted.

KEYWORDS

slang, slang of gastronomy, Czech language, gastronomy, speech of waiters, word formation, Jaroslav Hubáček

Obsah

Úvod	10
1 Metodologie a cíle bakalářské práce	11
1.1 Hypotézy	11
Teoretická část	13
2 O slangu obecně	13
2.1 Definice a dělení slangu podle českých lingvistů	15
2.1.1 František Oberpfalzer-Jílek	15
2.1.2 Jaroslav Hubáček	15
2.1.3 Jan Chloupek	15
2.1.4 Ladislav Klimeš	16
2.1.5 Libuše Kubů	16
2.1.6 Jaroslav Suk	16
2.2 Charakteristické rysy slangu	16
2.3 Slang v současné době	17
2.4 Tvoření slangových výrazů	18
2.4.1 Postup transformační	19
2.4.2 Postup transpoziční	21
2.5 Mimojazykové aspekty slangu	23
2.5.1 Stupeň uzavřenosti určitého prostředí	24
2.5.2 Složení skupiny	24
2.5.3 Sociální aspekty	24
2.5.4 Psychické aspekty	24
2.5.5 Charakteristika skupiny, ve které probíhal sběr dat	24
3 Lexikografie	26

3.1	Lexikografické zásady	26
3.2	Makrostruktura.....	26
3.3	Mikrostruktura	27
3.4	Slovníková definice	27
4	Tvorba slovníku.....	28
4.1	Excerpované zdroje.....	28
4.2	Řazení hesel do slovníku a jejich výklad.....	28
	Praktická část.....	29
5	Sémantické kritérium.....	29
5.1	Názvy pro nástroje, nářadí a pomůcky	29
5.2	Názvy strojů	29
5.3	Názvy pokrmů.....	29
5.4	Názvy nápojů	29
5.5	Názvy činností	30
5.6	Názvy míst	30
5.7	Názvy osob.....	30
5.8	Názvy nezařaditelné do předchozích skupin	30
6	Slovnědruhové kritérium	31
7	Onomaziologické kritérium.....	32
7.1	Slangové výrazivo, které vzniklo slovotvorným způsobem	32
7.2	Slangové výrazy vzniklé odvozováním	32
7.3	Slangové výrazy vzniklé zkracováním	32
7.4	Slangové výrazy vzniklé skládáním	33
7.5	Slangové výrazy vzniklé univerbizací	33
7.6	Slangové výrazivo, které vzniklo neslovotvorným způsobem	33

7.7	Slangové výrazy vzniklé přejímáním z cizího jazyka.....	33
7.8	Slangové výrazy vzniklé metaforizací	33
7.9	Slangové výrazy vzniklé metonymizací	34
7.10	Víceslovné slangové výrazy.....	34
7.11	Expresivita.....	34
7.12	Interslangismy	35
7.13	Profesionalismy	35
8	Slovník slangových výrazů.....	36
8.1	Seznam zkratk použitých ve slovníku.....	44
9	Závěr.....	45
10	Resumé	47
	Seznam použitých informačních zdrojů	48
	Seznam použitých elektronických zdrojů.....	50

Úvod

Jako téma své bakalářské práce jsem si vybrala slang v gastronomii, protože se jedná o oblast, která je mi blízká hned z několika důvodů. Prvním důvodem, proč jsem si vybrala právě tohle téma je, že už od druhého ročníku gymnázia chodím každé léto na brigády v odvětví gastronomie – vyzkoušela jsem si práci v kavárně, pekárně, hotelové restauraci i pivním bistro. Zkušenosti mám s čepováním piva, přípravou kávy, obsluhou zákazníků i jako pomocná síla v kuchyni.

Během brigád jsem měla možnost přijít do kontaktu s mluvou kuchařů, číšníků a baristů. Setkala jsem se s množstvím různých označení pro názvy pomůcek, surovin, zákazníků a prostory restaurace. Často tato označení upoutají i pozornost zákazníka, pokud sedí v blízkosti baru. Stejně tak poutají i mou pozornost, ať už jsem za barem, nebo na něm sedím. Což je další důvod, kvůli kterému padla má volba na toto téma.

V době, která návštěvám restauračních zařízení příliš nepřála, jsem o brigádu v restauračním zařízení přišla, ale to mě od zájmu o tuto oblast neodradilo.

Zkušenosti v oboru gastronomie a pohostinství jsem sbírala přibližně 6 let, některé slangové pojmy z oblasti gastronomie používám i doma při běžné komunikaci. Znalost prostředí a schopnost se v něm orientovat považuji za dobré předpoklady k sepsání této bakalářské práce. Materiál jsem se rozhodla sbírat v oblasti Liberecka, Nymburka a Plzeňska, všechny tyto oblasti jsou mi blízké. Z oblasti Liberecka pochází moje rodina a vždy se sem ráda vracím, současně žijeme v Nymburku a z Plzně pochází můj přítel. Části obou našich rodin se v gastronomii pohybují. I to nakonec rozhodlo o tématu mé bakalářské práce.

Mým cílem bylo shromáždit vzorek jazykového materiálu a provést jeho analýzu. Výstupem práce je slovníček slangových výrazů, které se v současné době používají a jejich následná analýza. Slang je dle mého názoru zajímavá oblast nespisovné vrstvy jazyka, proto jsem se rozhodla tuto oblast blíže prozkoumat.

1 Metodologie a cíle bakalářské práce

V teoretické části bakalářské práce se zabývám slangem obecně a problematikou jeho definice v odborných publikacích.

Výstupem této bakalářské práce je slovníček slangových výrazů z oblasti gastronomie, které se v současnosti používají. Výrazy jsem sbírala na základě dvou metod – řízeného rozhovoru a dotazníku. Takto jsem sbírala podkladový materiál od listopadu 2021 do května 2022. V první fázi sběru podkladů jsem oslovila 9 kuchařů, kteří se v oblasti gastronomie pohybují přibližně patnáct až dvacet let. Vedla jsem s nimi řízený rozhovor o slangových pojmech, které běžně využívají při výkonu své profese. Ze začátku rozhovoru to pro některé respondenty byl těžký úkol, ale podařilo se mi díky názorným příkladům slangu z jiných odvětví získat to, pro co jsem si přišla. Po chvíli zamyšlení začali sami přicházet s množstvím slangových výrazů, které používají denně, jen si neuvědomují, že se jedná právě o slang.

Na základě informací získaných řízeným rozhovorem s kuchaři jsem následně sestavila dotazník, který jsem umístila na internetové stránky. Byl určen nejen kuchařům, ale i číšníkům a baristům. Ten přinesl další jazykový materiál, ze kterého vycházím ve slovníčku výrazů. Na dotazník reagovalo celkem 34 respondentů z vybraných oblastí, nejvíce respondentů se zapojilo v okolí Plzně.

Díky těmto metodám jsem sesbírala celkem 151 slangových výrazů, u kterých jsem provedla jazykovou analýzu a zařadila do jedné ze sémantických skupin.

Získaný jazykový materiál jsem rozdělila do 8 sémantických skupin: 1) Názvy pro nástroje, nářadí a pomůcky, 2) Názvy strojů, 3) Názvy pokrmů, 4) Názvy nápojů, 5) Názvy činností, 6) Názvy míst, 7) Názvy osob, 8) Názvy nezařaditelné do předchozích skupin.

1.1 Hypotézy

Po prostudování odborné literatury jsem si stanovila několik hypotéz, ze kterých jsem při sepisování této práce následně vycházela.

První hypotéza, se týká přejímání slangového výraziva z cizích jazyků. Vzhledem k povaze prostředí, kde sběr jazykového materiálu probíhal, předpokládám výskyt výrazů, které budou přejaty z cizího jazyka. Domnívám se, že bude převládat jazyk anglický, ale s ohledem na odvětví se objeví i výrazy z francouzštiny. Také předpokládám hojný výskyt výrazů přejatých

z jazyka německého, což je dáno zeměpisným umístěním regionů, v nichž probíhal sběr materiálu.

Druhá hypotéza se týká hlediska expresivity. Lze předpokládat, že s ohledem na charakter prostředí se budou expresivní výrazy objevovat. Expresivita bude podmíněna snahou mluvčího vyjádřit postoj k popisované skutečnosti.

Třetí hypotéza se vztahuje k jazykové úspornosti. S ohledem na charakter prostředí budou převládat jednoslovné výrazy.

Čtvrtá hypotéza se zabývá slovnědruhovým kritériem slangového výraziva. Domnívám se, že dominujícími slovními druhy budou substantiva a verba.

Teoretická část

2 O slangu obecně

Slang není jednoduché jasně a přesně definovat. V názorech se liší i chápání tohoto pojmu domácí a zahraniční lingvistickou scénou. Kromě výrazu slang se můžeme setkat také se synonymními výrazy, jako například sociální nářečí, společenská mluva, profesní mluva¹ atd.

Akademický slovník cizích slov definuje slang následovně: *Slang je soubor slov a frází užívaných skupinou lidí sejitých stejným zájmem, eventuálně též profesí.*²

Jako určitý soubor slov a frází, které používá zainteresovaná skupina lidí, kterou spojuje zájem či profese, definuje slang *Příruční mluvnice češtiny.*³

*Česká mluvnice*⁴ od Bohumila Havránka a Aloise Jedličky přistupuje ke slangu, jako k souboru jazykových prostředků, jež jsou využívány pracujícími lidmi v jistém oboru v rámci běžné komunikace. Využívání slangu v této skupině pramení z každodenní pracovní komunikace, při které je užíváno specifických pojmenování pro věci, jež jsou spjaty s výkonem dané profese.

Jazykovědec Vladimír Šmilauer v *Nauce o českém jazyku* vnímá slang takto: „*Kdežto nářečí i obecná čeština mají vedle zvláštností slovníkových i zvláštností tvarové, hláskové a skladební, odlišují se jiné útvary nespisovného jazyka jen stránkou slovníkovou, jinak používajíce obecné češtiny. Jsou to: profesní mluva u lidí spojených stejnou prací (horníků), slangy (se silným citovým zabarvením) v zájmových skupinách (u studentů, vojáků, sportovců), argot u vrstev společensky izolovaných (zlodějů, tuláků, falešných hráčů)*“.⁵

Z výše uvedeného je patrné, že pohledů na vymezení a definici slangu je mnoho, ale dodnes nebyl v literatuře podán jednotný výklad. Jazykovědci české i světové scény se ve svých názorech liší. V zásadě lze říci, že se dá jazyk rozdělit na vrstvu spisovnou a nespisovnou. Vrstvu nespisovnou dělíme dále na slang, argot, nářečí a obecnou češtinu, ale ani tyto pojmy nejsou jednoznačně definované.

Slang bychom mohli definovat jako nespisovnou část slovní zásoby. Tato část se pojí s nějakým určitým sociálním prostředím, které může být zájmové nebo profesní.

¹ HUBÁČEK, Jaroslav: *O českých slanzích*. Ostrava: Profil, 1981, s. 9.

² PETRÁČKOVÁ, Věra a Jiří KRAUS. *Akademický slovník cizích slov: [A-Ž]*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1998. 834 s. ISBN 8020006079.

³ GREPL, Miroslav a kol.: *Příruční mluvnice češtiny*. Praha, 1995, s. 94.

⁴ HAVRÁNEK, Bohuslav – Jedlička, Alois: *Česká mluvnice*. 5. vyd., Praha, 1986, s. 9.

⁵ ŠMILAUER, Vladimír: *Nauka o českém jazyku*. Praha, 1982, s. 22.

Slang jako slovo se prvně objevilo asi v polovině 18. století v Anglii. Jeho etymologií se zabývala řada lingvistů, kteří se ve svých názorech liší. Nejrozšířenější výklad je, že slovo pravděpodobně vzniklo z anglického *s'language* (= něčí jazyk). Tento výklad je rozšířený i u nás a opírá se o současné pojetí slangu jakožto jazyk určité skupiny. František Kopečný s tímto výkladem však nesouhlasí, jak uvedl na II. konferenci o slangu a argotu konané v Plzni ve dnech 23. – 26. září 1980.

Kopečný se zabýval původem slova slang ve své práci *K etymologii slova slang* (1987) a uvedl, že slovo slang pochází z angličtiny, ale má skandinávský původ. Má se jednat o označení zvláště zpěvavého a lstivého jazyka žebráků.⁶ Slovo slang podle Kopečného pochází z „dějového jména od slova *sling* (=vrhat, házet)“.⁷

Sovětský jazykovědec M. M. Majakovskij ale upozorňuje i na možnost původu z cikánského jazyka, popřípadě ze severoamerických dialektů. Naopak novozelánsko-bristký lingvista E. Patridge je toho názoru, že slang pochází z norského jazyka. Přehledné shrnutí této problematiky podává Jaroslav Hubáček v kapitole s názvem *Obecný výklad slangu* (1987). Sám Hubáček ve své další publikaci s názvem *O českých slanzích* uvádí, že slovo slang se objevilo přibližně v polovině 18. století a původně označovalo vulgární jazyk. Domnělý původ tohoto slova je potom v anglickém *s'langue*, což se překládá jako něčí jazyk.⁸

Čeští lingvisté se slangem ve větším měřítku začali zabývat ve 20. letech 20. století, kdy se v právě vzniklém ČSR zkoumalo nejen spisovné vyjadřování, ale také nespisovné vyjadřování v profesní zájmové sféře. V bohemistické literatuře byl termín slang poprvé použit v časopise *Naše řeč*. Jiří Nekvapil uvádí, že to bylo v osmém čísle roku 1924. *V této době se vyvinula i specifická slovní zásoba pro slang. Vznikají nová pojmenování pro tuto specifickou vrstvu národního jazyka: žargon, hantýrka, nářečí sociální, pracovní mluva, vrstevná mluva, stavovské jazyky a jiné.*⁹

V roce 1934 vyšla v rámci knižní série *Československá vlastivěda* podrobná studie *Argot a slangy*, jejímž autorem je František Oberpfalcer. Studie pojednává o různých slanzích,

⁶ KOPEČNÝ, František. K etymologii slova slang. In: *Sborník přednášek ze III. konference o slangu a argotu v Plzni 1984*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 1987, s. 28–30.

⁷ HUBÁČEK, Jaroslav. *Malý slovník českých slangů*. Ostrava: Profil, 1988, s. 6.

⁸ HUBÁČEK, Jaroslav a BLAŽEJOVÁ, Hana. *O českých slanzích*. Ostrava: Profil, 1981, s. 9.

⁹ HUBÁČEK, Jaroslav. K současnému stavu zkoumání sociolektů. In: *Sborník přednášek z 8. konference o slangu a argotu konané v Plzni ve dnech 26. – 27. února 2008*. Plzeň, 2008. s. 5.

například o studentském, vojenském, mysliveckém a mnohých dalších, autor se dále věnuje českému argotu. Vše je doplněno o podrobný rozbor.

Na Oberpfalcera navázali další jazykovědci, kteří zpracovali slangové výrazy z různých oblastí do slangových slovníků, byli to např. Jaroslav Suk a Jaroslav Hubáček.

Časopis *Slovo a slovesnost* přinesl v roce 1935 esej o slangu a argotu. Čtenář se z eseje dozvídá o rozdílu mezi pojmy, argot je zde charakterizován jako jazyk zločinců a slang je pojat jako zvláštní mluva všech zbylých sociálních skupin, pokud se nejedná pouze o odborné výrazy.

2.1 Definice a dělení slangu podle českých lingvistů

2.1.1 František Oberpfalzer-Jílek

Jazykovědec František Oberpfalzer-Jílek zastává názor, že slangy jsou *rozvrstvení mluvené češtiny podle stavů*¹⁰. Domnívá se také, že se pomezí hranice slangu a argotu stírá proto, že množství slangových výrazů je přebíráno právě z oblasti argotu.

2.1.2 Jaroslav Hubáček

Jaroslav Hubáček řadí slang mezi sociolekty, které dále dělí na profesní mluvu, argot a již zmíněný slang. Také upozorňuje na fakt, že vázanost na sociální skupinu není v dnešní moderní společnosti určující, protože se stírá hranice mezi tím, co vnímat jako zájmovou a co jako pracovní činnost. Existuje řada činností, které jsou pro jednoho zájmem, ale pro druhého profesí. Hubáček operuje také s pojmem interslang, který je známkou toho, že některé slangové výrazy přesahují své původní zájmové prostředí. Vstupují tak do každodenní komunikace a jsou srozumitelné všem jejím účastníkům. Můžeme se tak pohybovat mezi slangy více zájmových skupin a v důsledku toho ony výrazy používat.

2.1.3 Jan Chloupek

Jan Chloupek dělí slang na profesní mluvu, slang a argot. Jako profesní mluvu klasifikuje mluvu zaměstnanců, kteří využívají termínů a slangových výrazů bez ohledu na spisovnost či nespisovnost, protože jsou motivováni jazykovou úsporností a vyhovuje jim jednoznačnost v pracovním kontextu. Rozdíl mezi slangem a profesní mluvou spatřuje v podstatě tvoření. Domnívá se, že podstata tvoření slangových výrazů tkví v jazykové hře.¹¹

¹⁰ HUBÁČEK, Jaroslav a BLAŽEJOVÁ, Hana. *O českých slanzích*. Ostrava: Profil, 1981, s. 12.

¹¹ CHLOUPEK, Jan. Naše řeč: *O sociální a územní rozrůzněnosti češtiny* [online]. 52. 1969 [cit. 2021-04-06]. ISSN 2571-0893. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5440>. (poslední zobrazení 05. 07. 2022)

2.1.4 Ladislav Klimeš

Jaroslav Hubáček tvrdí, že jazykovědec Ladislav Klimeš je autorem, který podal nejdůkladnější hodnotící pohled na chápání pojmu slang v české literatuře. Klimeš slang rozděluje na slang zájmový a slang profesní, tedy na zájmovou a profesní mluvu. Profesní slang operuje zejména se sdělovací funkcí a neobjevují se znaky emocionalita. Při vytváření zájmového slangu se naopak emocionalita uplatňuje nejvýrazněji, ale ani zde se nevyklučuje funkce sdělovací.¹²

2.1.5 Libuše Kubů

Z Klimešovy interpretace vychází i Libuše Kubů, která ke slangu přistupuje následovně: *“Slangu se v pracovním prostředí používá běžně, neboť jsou k tomu dány všechny předpoklady. Uživatelé slangu tvoří speciální kolektiv ve speciálním prostředí (pracovišti) a mají speciální práci. Vyhraněně profesionálních termínů se používá rovněž, ale často je jejich frekvence značně nižší než u slangových pojmů.”*¹³

2.1.6 Jaroslav Suk

Oblast zájmu definoval také Jaroslav Suk. Ten se zabýval zejména slangem skupin, které komunistický režim označoval jako nepohodlné. Suk ke slangu přistupuje jako ke skupinové mluvě, *„mající zvláštní lexikální rejstřík, označující především předměty, osoby, jevy atd. pro život mimo skupinu netypické, sloužící pro komunikaci uvnitř této skupiny a často i k vydělení dané skupiny od ostatní společnosti, tedy mající funkci integrující“*.¹⁴ Podle Suka můžeme u slangového výraziva sledovat zvláštnosti u gramatických a tvarotvorných jevů¹⁵.

2.2 Charakteristické rysy slangu

Charakteristickým rysem slangu je hra s jazykem. Mluvčí je motivován snahou o zpestření neutrálních jazykových prostředků, k čemuž využívá metaforičnost, metonymičnost, synonymičnost, expresivnost, synekdochu. Z hlediska zvukové stránky jazyka může využít prostředků tempa, intonace a dynamiky. Hlavní funkcí slangu je usnadnění komunikace mezi účastníky v rámci skupiny, proto se při tvorbě slangu výrazně uplatňuje jazyková úspornost a převládají jednoslovná pojmenování.

¹² HUBÁČEK, Jaroslav a BLAŽEJOVÁ, Hana. *O českých slanzích*. Ostrava: Profil, 1981, s. 16.

¹³ KUBŮ, Libuše. *Slang některých skláren a porcelánek v okrese Sokolov a Karlovy Vary*. Západočeská vlastivěda. 1. vyd. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1992, s. 139.

¹⁴ SUK, Jaroslav. *Několik slangových slovníků: současný český kriminální slang: slang chartistů: slang profesionálních řidičů: slang teplárenských zaměstnanců: vojenský slang*. Praha: Inverze, 1993, s. 8.

¹⁵ Tamtéž, s. 8.

Se slangem se nejčastěji setkáme v mluveném projevu příslušníků dané zájmové skupin nebo profese. Slangová označení, které zájmová skupina či profese používá se k tematicky pojí. Mluvenost je charakteristickým rysem slangu, ale s psanou formou se můžeme také setkat., zejména v uměleckých textech, ve kterých je díky slangu možné lépe vykreslit prostředí děje.

Termín slang by bylo možno definovat jako část nespisovné vrstvy jazyka, která se pojí k nějakému sociálnímu prostředí, které může být zájmové, nebo profesní. V užším slova smyslu se slangismy pojí k určité zájmové skupině, širší pojetí pak rozlišuje slang profesní a slang zájmový.

Jaroslav Hubáček upozorňuje na fakt, že v současné době není rozhodující vázanost na sociální skupinu, protože hranice mezi zájmem a profesí je velmi tenká. Existují činnosti, které jsou pro někoho pouhým zájmem, ale pro někoho je tato činnost profesí.

2.3 Slang v současné době

V současnosti je slang běžnou součástí naší každodenní komunikace. Řadí se k takzvaným nespisovným útvarům českého jazyka. Nemá svou vlastní gramatiku, je nestrukturním útvarem jazyka. U zájmového slangu je jedním z rozhodujících faktorů emocionalita, protože máme tendenci vyjádřit svůj kladný či záporný vztah k popisované skutečnosti. Zatímco u profesního slangu můžeme říci, že má tendence se přibližovat oficiální terminologii.

Slovotvornou motivací slangu je jednak snaha pojmenovávat nově již pojmenované, jednak je to hravá tendence jazyka. Dochází ke zvukovému deformování – zjednodušují se souhláskové skupiny, ztrácí se celé slabiky atd.

Profesní či zájmové skupiny se vyznačují stejnou mluvou, používají stejné slangové výrazy. Pro nezainteresované lidi je tato mluva nesrozumitelná, což ale není primárním cílem slangu. *Slangismy vznikají spontánně, bez regulace, mnohdy bez sebereflexe z potřeby nově pojmenovávat. Používáním se stírá expresivita a s takto oslabenou expresivitou se pak dostávají i do interslangového výraziva.*¹⁶

Používání slangu má v současné generaci vzestupnou tendenci a stává se velmi aktuálním trendem na poli veřejné každodenní komunikace. I z toho důvodu bývá někdy zaměňován za jazyk běžně mluvený, ten v sobě ovšem zahrnuje vedle nespisovných prvků i prvky spisovné a nářeční. Expanze technologií, zájmových oblastí, sportovních i zábavních odvětví se slang

¹⁶ CHÝLOVA, H. K expresivitě ve slangu. In: *Sborník přednášek z VIII. konference o slangu a argotu konané v Plzni ve dnech 26. – 27. února 2008*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita. Pedagogická fakulta, 2008, s. 93.

stále vyvíjí, reaguje na pokrok lidstva a změny ve společnosti. Na straně druhé jsou i slangy, které zanikají, protože zanikly profese, pro které byly vytvořeny. Přesný počet slangů nelze stanovit, Jaroslav Hubáček jich ve své publikaci z roku 1979 uvádí 41.

I dnešní pojetí slangu je stále odkazováno na Jaroslava Hubáčka a jeho definici toho, co je slang. Dle Hubáčka je slang „...svébytnou součástí národního jazyka, jež má podobu nespisovné nebo hovorové vrstvy speciálních pojmenování. Výrazy realizované nejčastěji v oficiálním nebo polooficiálním jazykovém styku lidí, kteří spolu sdílejí stejné zájmy a pracovní prostředí, slouží k zvláštním potřebám jazykové komunikace a k vyjádření příslušnosti k určitému prostředí.“¹⁷

Publikace, které se v současné době věnují slangu, argotu, profesní či zájmové mluvě, jsou zastoupeny zejména jako sbírky takzvané nekonvenční češtiny. Autoři těchto publikací se nesnaží slang vymezit a definovat, jde jim spíše o vysvětlení nových frazémů, slovních spojení a výrazů. Tyto výrazy nabývají význam teprve v kontextu. K těmto publikacím patří např. *Slovník nespisovné češtiny* nebo *Hacknutá čeština – neortodoxní slovník dnešní mateřštiny*. Sbírkou vznikly díky online platformě Čeština 2.0, na níž denně laická veřejnost vkládá nové slangové výrazy, kterými glosují aktuální sociální, politické či kulturní dění.

2.4 Tvoření slangových výrazů

Při tvoření slangových výrazů se dle Hubáčka uplatňují stejné postupy jako v ostatních útvarech národního jazyka. Jsou to postupy transpoziční a transformační.

Transformační postup by se dal označit za postup slovotvorný, protože jeho podstatou je rozšířit slovní zásobu národního jazyka. Transpoziční postup využívá již vzniklých pojmenování a přenáší jejich význam. Tyto dva základní postupy, kterými vznikají pojmenování, vykazují několik určitých způsobů, díky nimž dochází k vytváření slangových výrazů. U transformačního postupu jsou to tyto způsoby: odvozování, zkracování a skládání. Transpoziční postup pracuje se sémantickým tvořením nových slov. Mezi způsoby, kterými transpoziční postup tvoří slangové výrazy patří: metaforické a metonymické přenášení, přejímání slov z cizích jazyků a tvoření víceslovných názvů.

¹⁷ HUBÁČEK, JAROSLAV a KRČMOVÁ, Marie. (2017): SOCIOLEKT. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/SOCIOLEKT> (Poslední zobrazení: 07. 07. 2022).

2.4.1 Postup transformační

Slovotvorný postup, kterým se rozšiřuje slovní zásoba národního jazyka. Při tomto postupu se nová slova tvoří skládáním, odvozováním a dalšími transformačními postupy – zkracování, mechanické zkracování a překrucování.

Derivace (odvozování)

Dominantní způsob tvoření slov v českém jazyce. Na začátku procesu derivace je slovo, které je motivujícím slovem pro slovo odvozené (derivované). Slova vzniklá tímto způsobem označujeme jako deriváty. Deriváty vznikají díky předponám, příponám i předponám a příponám dohromady.

Slangová substantiva, která vznikla derivací řadíme do několika skupin.

Názvy osob:

- a) činitelské – nepříliš zastoupená skupina, nejčastěji se tvoří příponou -ák, poté také příponami -oun, -ář, -íř, -č, -ník, -a, -l.

Z hlediska rodové příslušnosti jsou slangismy v této kategorii rodu mužského. Některé slangismy je možné přechýlit. Expresivita bývá nejčastěji vyjádřena příponou -ák.

- b) konatelské – názvy se tvoří od jmenného základu slova, k častým příponám patří -ář, -ař, -ák, -a, k těm méně zastoupeným -ista, -(n)ík, -as, -a.

Podle Hubáčka jde o nejpočetnější slovotvornou kategorii u slangových pojmenování osob.

- c) přechýlené – pojmenování ženských osob vznikají na základě již existujících označení mužských osob. Přechýlená pojmenování se tvoří zejména příponou -ka, přípony -ajzna a -(n)ice jsou méně časté.

Názvy prostředků:

Tvoří početnou skupinu, nejčastěji vznikají jako deriváty ze slovesných (deverbativa) a jmenných základů (denominativa).

Od slovesných základů vznikají přidáním přípon -ák, -ka, -čka, -č, -oun, -ér. Od jmenných základů vznikají deriváty přidáním přípon -ák, -ka, -ovka, méně častými příponami jsou -ář, -ník, -ička, -ina, -ice, -a.

Deminutiva

Modifikační slovotvorná skupina, u které expresivita převažuje nad věcností. Tato skupina má ve slangu také své místo. Deminutiva vznikají přidáním přípon -ek, -ík, -íčko, -ička.

Názvy nositelů vlastností

Ve slangu velmi hojně zastoupená skupina výrazů. Pojmenování vznikají na základě vlastností. Deriváty se tvoří zejména od jmenných základů (denominativa), používáme přípony -ák, -ka, -ovka, -an, -áč, -a, -ina, -ula, -ice.

Názvy místní

Vznikají zejména jako deriváty od slovesných základů (deverbativa), méně časté je derivování od jmenných základů (denominativa). Vznikají přidáním přípon -ka, -ovka, -ák, -iště.

Názvy dějové

Vznikají jako verbální substantiva přidáním přípon -ní, tí, v menší míře přidáním přípon –(č)ka, -nda, -ina, -ák, -izace, -ismus, -ství, -ctví.

Slangové deriváty sloves jsou zastoupeny méně, tvoří se jednak přidáním přípony ke jmenným základům domácího i cizího původu, jednak předponami ze sloves. Nejfrekventovanějšími příponami jsou -ova- a -i-. Slangové deriváty přídavných jmen jsou nepočtenou skupinou.

Na základě přehledu můžeme říct, že derivace substantiv je nejčastěji realizovaná příponami -ka, -ář, -ák.

Kompozice (skládání)

Produktivní způsob tvoření slov, při kterém se nový výraz získá složením ze dvou i tří slov či slovotvorných základů. Tento způsob se uplatňuje tam, kde je vzorem víceslovné pojmenování. Kompozice je snahou o zjednodušení, o jednoslovné vyjádření – univerbizaci. Mezi jednotlivé složky složeniny se mohou vkládat takzvané spojovací vokály, v některých případech není jejich přítomnost nutná. Slova vzniklá kompozicí označujeme jako kompozita neboli složeniny. Kompozicí se tvoří hlavně substantiva a adjektiva. V současnosti jsou velmi časté hybridní složeniny, které vznikají složením domácího a cizího slova. Kompozita dělíme na vlastní a nevlastní.

a) Kompozita vlastní

„Složeniny vlastní na volné spojení slov rozdělit nemůžeme. Buď obě části, nebo alespoň první z nich nejsou samostatným slovem a vznikají až ve složenině.“

Složeniny vlastní jsou pro slang typické.

b) Kompozita nevlastní

Nevlastní složeniny vznikají pouhým sloučením syntakticky spojených slov a je možné je na toto spojení opět rozdělit.

Jednotlivé složky složeniny jsou slova samostatně existující.

Abreviace (zkracování)

Abreviace je způsob tvoření slov, při kterém ze základového slova vznikají zkratky a zkratková slova (takzvané skupinové zkratky). Zkratky se tvoří z prvních písmen víceslovného pojmenování, zkratková slova vznikají z počátečních hlásek nebo slabik víceslovného pojmenování. Věcný význam slova se nezmění. Pro slang jsou typické zkratky i zkratková slova.

a) *krácení mechanické*

Snaha o kratší a akusticky zjednodušené vyjádření. Názvy tvořené mechanickým krácením mají méně slabik, zjednodušené hláskové skupiny a vyznačují se sklonem k otevřeným slabikám.

b) *překrucování*

Význam slova bývá při tomto způsobu tvorby pouze modifikován. Motivací pro překrucování může být jazyková hra, snaha o odlišení grafické a akustické podoby slova a akustické zvýraznění.

Univerbizace

Od výše uvedených způsobů tvoření slov (derivace, kompozice a abreviace) se univerbizace liší v tom, že jde o modifikaci již hotového pojmenování. V současnosti je to velmi častý jev, protože vyhovuje trendu jazykové úspornosti. Pojmenování, která vznikají univerbizací mají tendenci být nespisovná. Charakteristickou příponou je přípona -ák. Velmi často se s univerbizací setkáváme v pracovním prostředí, je tedy typická pro slang.

2.4.2 Postup transpoziční

Tento postup představuje sémantické tvoření slov. Rozumí se tím přenášení významu slov na základě vnější podobnosti (metafora), přenášení významu slov na základě vnitřní podobnosti (metonymie), tvorba víceslovných pojmenování (frazologie) a přejímání z cizího jazyka.

Metaforizace

Metaforizace bývá motivována potřebou mluvčího jazykově vyjádřit novou skutečnost, u které si mluvčí uvědomuje podobnost s jinou skutečností. Rovněž může být motivována potřebou vyjádření citového vztahu k popisované skutečnosti. Při metaforizaci se uplatňuje myšlenková asociace. Podobnost můžeme spatřovat ve tvaru, barvě, charakteristickém znaku, materiálu, celkovém vzhledu a podobně. Kromě věcného významu slova dochází také k přesunu expresivity. V oblasti slangu je metaforické přenášení významu velmi častým jevem. Jaroslav Hubáček o přenášení významu slova na rovině metaforické říká: *Jde o to, že se užívá názvů běžných ve spisovném jazyce, v obecné češtině, méně často v některém nářečí k označení nového specifického významu, a to na základě podobnosti některého, zpravidla nápadného znaku zahrnutého a vyjádřeného v názvu výchozím s některým výrazným znakem, který je obsažen v pojmu pojmenovávaném (označovaném názvem metaforickým).*¹⁸

Metonymizace

Metonymizací vznikají názvy na základě přenesení pojmenování na jinou skutečnost, která s věcí souvisí po stránce věcné nebo s ní má nějakou vnitřní souvislost. Objevuje se expresivita. Nejpočetnější skupina názvů vznikla na předloze víceslovných názvů. K metonymizaci se Jaroslav Hubáček vyjadřuje takto: *Slangové metonymické názvy vznikají na základě přenesení pojmenování na jinou věc nebo představu, která s věcí nebo představou věcně souvisí.*¹⁹

Víceslovná pojmenování

Víceslovná pojmenování nejsou v oblasti slangu častá. Každé jedno slovo ve víceslovném pojmenování je vázáno k ostatním skladebními vztahy. Víceslovná pojmenování se realizují jako sousloví a frazeologismy.

Sousloví

Sousloví je tvořeno nejčastěji substantivem, které je dále rozvíjeno přídavným jménem. Přídavné jméno vystupuje v roli přívlastku, který většinou stojí v antepozici (před substantivem), ale u odborných názvů stojí v postpozici (za substantivem). Sousloví tvořená verbem jsou málo častá. Sousloví mohou vznikat multiverbizací, což je specifický způsob tvoření, při kterém jsou sousloví vytvořena opisem jednoslovného pojmenování. Lingvista Hauser vysvětluje sousloví následovně: *Sousloví neboli sdružená pojmenování jsou ustálená*

¹⁸ HUBÁČEK, Jaroslav.: *O českých slanzích*. Ostrava: Profil 1981, str. 167.

¹⁹ HUBÁČEK, Jaroslav. *Malý slovník českých slangů*. 1. vyd. Ostrava: Profil, 1988, s. 18.

*spojení slov s jednotným významem. Členy takového spojení jsou vázány stejnými vztahy jako slova ve větě. Od volných spojení odlišuje sdružená pojmenování ustálenost.*²⁰

Frazeologismy

*Frazeologismy neboli frazeologická pojmenování jsou víceslovná pojmenování ustálená s přeneseným (obrazným) významem.*²¹ Frazeologismy se zabývá lingvisticko-lexikální disciplína, která se nazývá frazeologie. Základní jednotkou je frazém, který je definován jako ustálená kombinace minimálně dvou slov mající svůj celistvý význam. Pod pojmem frazém si můžeme představit rčení, přísloví, terminologické slovní spojení, pranostiku, pořekadlo a jiné.

Oblast frazeologie dlouhodobě naráží na problémy týkající se vymezení, lingvisté se na přesném vymezení nedokáží shodnout. Sporným bodem je vymezení frazeologie jako samostatné vědní disciplíny, ale také otázky na to, co všechno tedy do frazeologie spadá. Diskutovaná je i otázka terminologická. Problematickým se totiž ukázal výklad slova idiom, který je někdy chápán jako ekvivalentní k pojmu frazém.

František Čermák nahlíží na frazém a idiom jako na dvě charakteristiky jednoho kombinatorického útvaru (charakteristiku formální a charakteristiku sémantickou): *pokud tento útvar analyzujeme z hlediska formálních rysů, mluvíme o frazému, zatímco analýza sémantická, z hlediska relevantních sémantických rysů (včetně nominativních), opravňuje užití názvu idiom.*²²

Přejímání z cizích slov

Nejedná se o způsob tvoření slov, ale o přizpůsobení cizího slova českému jazyku. Přejaté výrazy se přizpůsobují tvaroslovně i akusticky. Zvláštním případem přejímání cizích slov je kalkování. To je proces, při kterém je cizí slovo či víceslovné pojmenování přeloženo doslovně. V češtině jsou z hlediska historického silně zastoupeny germanismy, v současnosti pozorujeme ve stále větším měřítku i výskyt anglikanismů. Přejímky z jiných jazyků nejsou tak časté.

2.5 Mimojazykové aspekty slangu

Jaroslav Hubáček se ve své publikaci O českých slanzích zabývá vedle jazykových aspektů i aspekty mimojazykovými. Považuji za příhodné, abych je v této práci rovněž uvedla.

²⁰ HAUSER, Přemysl. *Nauka o slovní zásobě*. Praha: SPN 1980, str. 156.

²¹ HAUSER, Přemysl. *Nauka o slovní zásobě*. Praha: SPN 1980, str. 160.

²² ČERMÁK, František: *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*. Praha: Karolinum 2007, str. 33.

2.5.1 Stupeň uzavřenosti určitého prostředí

Jeden z mimojazykových aspektů, který se v každé slangové skupině liší a vyznačuje se specifickými podmínkami pro tvorbu slangových výrazů. Čím více je skupina uzavřená vnějším okolím, tím trvalejší a ustálenější je slang, který tato skupina používá. Vliv na užívání slangu má také tradice, rychlost rozvoje a stáří (prostředí i skupiny).²³

2.5.2 Složení skupiny

Jako příklad tohoto aspektu uvádí Hubáček²⁴ prostředí vojenské a studentské. Jedná se o skupiny, které jsou zájmově i věkově homogenní, a vyznačují se snahou o jazykovou úspornost a vtipné vyjádření dané skutečnosti. Podobně je tomu i u sociálního původu příslušníků skupiny a věku příslušníků. „*Řeč dítěte se bude vždycky lišit od mluvy dospělého. Řeč starší generace se liší od jazyka generace mladší.*“²⁵ V současnosti se v češtině stále více objevují anglikanismy, kterým už straší generace nerozumí a mezi generacemi vzniká takzvaná generation gap.

2.5.3 Sociální aspekty

Svou roli při používání slangových výrazů hraje také aspekt sociální. Variabilita je podmíněna vzděláním, povahou a zájmy jednotlivých příslušníků skupiny. Není však možné dávat užívání slangu dávat do souvislosti s úrovní vzdělání, protože se slang objevuje i v mluvě vysokoškolsky vzdělaných lidí.²⁶

2.5.4 Psychické aspekty

Psychické aspekty se projevují dvojitým způsobem. Jednak jako snaha skupiny o neobyčejné vyjadřování, jednak je to snaha o rychlejší začlenění do daného prostředí.²⁷

2.5.5 Charakteristika skupiny, ve které probíhal sběr dat

Skupinu pracovníků v gastronomii lze s ohledem na mimojazykové aspekty považovat za poměrně otevřenou. Skupina je vymezena svým zájmem a cílem, z hlediska věku a pohlaví vymezena není. Oslovení respondenti se pohybují v oblasti gastronomie v rozmezí 5–20 let. Všichni dotázaní respondenti mají k prostředí kladný a spíše kladný vztah, práce je naplňuje.

²³ HUBÁČEK, Jaroslav: *O českých slanzích*. Ostrava: Profil, 1981, s. 25.

²⁴ HUBÁČEK, Jaroslav: *O českých slanzích*. Ostrava: Profil, 1981, s. 26.

²⁵ BERGMAN, Christian: *Specifika mluvy žen. Sborník přednášek ze 4. konference o slangu a argotu (1)*. Plzeň, 1989, s. 67.

²⁶ HUBÁČEK, Jaroslav: *O českých slanzích*. Ostrava: Profil, 1981, s. 26.

²⁷ Tamtéž, s. 26.

Z hlediska věku je skupina rozmanitá, nejmladšímu respondentovi je 21 let, nejstaršímu 57. Pohlaví mohu s jistotou určit u respondentů, kteří mi poskytli rozhovor osobně. V internetovém dotazníku pohlaví uvedlo jen několik respondentů. Obecně lze o skupině říci, že respondenti jsou spíše mužského pohlaví.

3 Lexikografie

Lexikografie je část lexikologie, která se zabývá teoretickým i praktickým zpracováním slovní zásoby ve slovnících. Název této lexikologické disciplíny je odvozen z řeckých slov *lexikon* = slovník a *graphein* = psát. Česky je možné tuto disciplínu označovat také jako slovníkářství.

Rozlišujeme různé druhy slovníků, které můžeme rozdělit do dvou základních skupin:

- a) **podle rozsahu:** malé, střední a velké
- b) **podle typu:** výkladové (akademické), historické, synchronní, bilingvní, speciální (frazologické, slangové, slovníky vulgarismů, ...) a ideografické (onomaziologické, pojmové)

3.1 Lexikografické zásady

V této části práce bych se ráda věnovala zásadám lexikografie, které jsou v současné době používány. Vycházím primárně z teorie a praxe jednojazyčného výkladového slovníku.

Slovníky všech typů jsou určeny kolektivnímu uživateli, tzn. jednotlivcům různých zájmových skupin a jazykových zkušeností. Mělo by se tedy jednat o univerzální jazykové příručky, ve kterých si každý najde to, co potřebuje. Slovník musí umět uživateli nabídnout potřebné jazykové informace. Ty jsou pak řazeny podle tak, aby bylo možné se v nich rychle zorientovat. Jedná se tedy o soubor hesel, která jsou řazena abecedně. Levá strana tohoto souboru se označuje jako makrostruktura. Tato strana obsahuje abecedně uspořádané lexémy. Pravou stranu pak označujeme termínem mikrostruktura. Zde najdeme konkrétní informace o heslu, které nás zajímá²⁸.

Významová analýza, kontext komunikačního hlediska a syntaktická struktura jsou aspekty, na kterých by si měl slovník zakládat²⁹.

3.2 Makrostruktura

Lemma (základní podoba lexému), reprezentativní tvar slova, je ve slovníku charakterizováno výslovností, pravopisem a případně dubletou. Celkové uspořádání lemmat tvoří makrostrukturu slovníku. U substantiv se za reprezentativní tvar považuje nominativ singuláru, verba jsou

²⁸ ČERMÁK, František a BLATNÁ, Renata: *Manuál lexikografie*. vyd.1. Jinočany: H&H, 1995, s. 18–21.

²⁹ ČERMÁK, František a BLATNÁ, Renata: *Manuál lexikografie*. vyd.1. Jinočany: H&H, 1995, s. 21.

uváděna v infinitivu. Kromě toho je možné ve slovníku najít v abecedním pořadí také části složenin a slovotvorné morfémy (předpony, přípony aj.).

3.3 Mikrostruktura

Jako mikrostruktura se označuje soubor informací, který charakterizuje určité lemma. „V mikrostruktuře se sdružují a prostupují roviny fonologická, grafická, gramatická (morfologická a syntaktická), sémantická, pragmatická, stylistická a textová, (...).“³⁰

Formálně morfologické údaje uvádíme u ohebných slovních druhů. Pravopisné hledisko uvádí případné další varianty grafické podoby hesla. Výslovnost je zaznačena v hranatých závorkách.

3.4 Slovníková definice

Definice slovníkového hesla by měla být přesná, výstižná, jednoznačná a přijatelná pro všechny uživatele. Definice by obsahovat složitější slova, než jsou ta heslová.

³⁰ ČERMÁK, František a BLATNÁ, Renata: *Manuál lexikografie*. vyd.1. Jinočany: H&H, 1995, s. 23.

4 Tvorba slovníku

4.1 Excerpované zdroje

Při sběru jazykového materiálu pro slangový slovník této bakalářské práce jsem využila dva různé zdroje. Jako primární zdroj mi posloužily řízené rozhovory, které jsem získala ve vybraných podnicích. Osobně tyto podniky často navštěvuji a jsou mi blízké. Při rozhovorech jsem se ptala na délku praxe, vztah k profesi, věk respondenta a následně jsme se bavili o slangovém výrazivu. Některé výrazy, které jsou předloženy ve slovníku jsou typické pouze pro jeden z podniků, jiné jsou naopak užívány v podnicích napříč regiony, ve kterých jsem prováděla sběr. Sekundárním zdrojem se stal dotazník, který jsem umístila na internetové stránky. Díky několika různým skupinám na platformě Facebook jsem dotazník dostala ke 34 respondentům z mnou vybraných oblastí. Dotazník byl sestaven z několika otázek. Opět jsem se ptala na věk, délku praxe a vztah k profesi v oblasti gastronomie. Následně jsem stanovila 8 skupin, do kterých respondenti vepisovali slangové výrazivo.

Řízený rozhovor proběhl s 9 lidmi, kteří se pohybují v oblasti gastronomie. Dotazník vyplnilo 34 respondentů. Při sestavování slangového slovníku jsem použila veškeré výrazy, které jsem posbírala.

4.2 Řazení hesel do slovníku a jejich výklad

Při sestavování slovníku jsem vycházela ze zásad, o kterých blíže píší v kapitole 4.

Předkládaný slovník slangového výraziva je řazen abecedně. Slangový výraz je předkládán ve svém reprezentativním tvaru. Substantiva jsou uváděna v nominativu singuláru, verba jsou uváděna v infinitivu. U substantiv je rovněž uváděna koncovka v genitivu singuláru a mluvnický rod, u verb je uveden vid. V případě víceslovných názvů mluvnické údaje chybí.

Praktická část

5 Sémantické kritérium

Slangové výrazivo jsem rozdělila do 8 skupin: 1) Názvy pro nástroje, nářadí a pomůcky, 2) Názvy strojů, 3) Názvy pokrmů, 4) Názvy nápojů, 5) Názvy činností, 6) Názvy míst, 7) Názvy osob a 8) Názvy nezařaditelné do předchozích skupin.

5.1 Názvy pro nástroje, nářadí a pomůcky

Pracovníci gastronomických zařízení disponují mnoha nástroji a pomůckami. Do této skupiny jsem zařadila sedmáct slangových výrazů. Jedná se o slangové výrazy, kterými je označováno nádobí (*bujónka, gastroška, géčko, lviček, sosírka*). Dále se jedná o označení pro pomůcky, které se používají při přípravě jídla a konzumaci jídla (*beštek, džezva, fanka, hrablo, mex, náčiní, nářadí, vykošťovák*). Do této skupiny jsem zařadila i výrazy, které se používají pro pomůcky obsluhy (*kasírka, plastelína, špilboj, tabule*).

5.2 Názvy strojů

Přestože nejrůznějších strojů by se v této oblasti našlo určitě mnoho, tak se jedná o nepříliš zastoupenou skupinu. Do této skupiny jsem zařadila osm výrazů, které slouží pro označení různých přístrojů v kuchyních gastronomických zařízení (*adéla, friták, hrob, kombo, konvekták, pustina, rychlík, sifon*).

5.3 Názvy pokrmů

Nejpočetněji zastoupenou skupinou slangového výraziva je právě tato. Zařadila jsem do ní celkem sedmačtyřicet výrazů (*anglie, avotoust, bajlák, barbína, benedikty, bigl, brčálník, brý, budha, burian, černý les, čičina, čimina, čokino, fišiny, foagráčko, gvaka, hrabě, hrangle, hrany, kundál, kvesa, mech, mexiko, míšan, míchačky, naháč, nákladák, oliver, paříž, pastorek, pivdog, svíce, svíčka, šťouchačky, tláča, tvářičky, uho, zupe*). V současné době do českého jazyka v hojné míře proniká jazyk anglický (*saprým*). Můžeme to pozorovat i na jídelních lístcích, kde se stále častěji objevují názvy jídel v angličtině. Vzhledem k zeměpisnému označení a zkušenostem některých oslovených kuchařů se setkáváme také s jazykem německým (*ajntopf, zupe*), francouzským (*foagráčko*) a španělským (*ranč*).

5.4 Názvy nápojů

I tato skupina je bohatá na slangové výrazivo. Celkem jsem do skupiny zařadila čtyřiačtyřicet výrazů.

Z toho jsem napočítala patnáct výrazů, které se vztahují k pivu a pivním speciálům (*berlínr, čepice, delírko, františkán, hladinka, kelš, kyseláč, otrávito, pils, plzeň, plznička, radek, šnyťák, šnýtek, waldemar*). Zájem o kávovou kulturu v současnosti roste. Ke kávě se váže čtrnáct výrazů (*áčko, alternativa, amerika, estonik, filtr, frešpreso, kája gott, kapůčo, koltbrůčko, plochý bílý, překápkó, sojka*). Zastoupeny jsou také výrazy pro víno, koktejly a další nápoje, jedná se o patnáct výrazů (*aperol, beton, cosmo, gétéáčko, houba, hugo, jelen, kýbl, müllerka, negr, piňa, pinda, rulanda, toník, tonda*).

5.5 Názvy činností

S ohledem na povahu prostředí bychom mohli předpokládat, že se bude jednat o skupinu, která bude na slangové výrazivo bohatá. Nakonec jsem do této skupiny zařadila pouze čtrnáct výrazů (*běž je zavlažit, bude brát klasiku, čistka, dát na parapet, debaras, dej si kolečko, dožrat, frapit, hárek, odfouknout, poslední zvonění, spálit, udělej zrcadlo, volá tě sklep, záda*).

5.6 Názvy míst

Početně nejmenší skupina, obsahuje pouze čtyři výrazy (*je to na lyže, kasa, na babi, plac*).

5.7 Názvy osob

Materiál jsem sbírala v podnicích, kde není příliš početný personál. Mezi sebou se oslovují jménem, pouze některé pozice za barem se označují slangovým výrazem. Takových výrazů jsem našla pět (*bjůkenen, cimrman, ficka, myčka a spalovač mrtvol*). Převažují názvy, kterými personál označuje zákazníky a další osoby. Těchto výrazů je sedm (*hyena, pan problém, pat a mat, sloník, ufon, vegouš, zákoši*). Celkem je tedy ve skupině dvanáct výrazů.

5.8 Názvy nezařaditelné do předchozích skupin

Do této skupiny jsem zařadila jedenáct slangových výrazů, které se nehodily do žádné z předchozích skupin (*bezlepek, klasika, kuřpauza, nejlepší sport, nováček, oranž, pivstro, snída, speciál, šmak, žlučnickový záchvat*).

6 Slovnědruhové kritérium

Slangové výrazy jsou vnímány jako nespisovná pojmenování, která jsou charakteristická pro určitou skupinu lidí. Bývají realizovány primárně v ústním projevu. Z hlediska slovních druhů jsou nejčastěji plnovýznamovým slovním druhem. Dominantní postavení mají substantiva, okrajové postavení zaujímají verba, adjektiva a adverbia.

Ve slovníku slangového výraziva se objevují pouze dva slovní druhy. Primárně se jedná o substantiva, sekundárně jsou zastoupena verba. Ze substantiv převažují názvy pokrmů (*anglie, avotoust, bajlák, barbína, benedikty, bigl, brčálník, brý, budha, burian, černý les, čičina, čimina, čokino, fišiny, foagráčko, gvaka, hrabě, hranle, kund'ál, kvesa, mech, mexiko, mišan, míchačky, naháč, nákladak, oliver, paříž, pastorek, pивdog, š'ouchačky, tláča, tvářičky, uho, zupe*) a nápojů (*áčko, amerika, berlínr, čepice, delírko, františkán, hladinka, kelš, kyseláč, otrávíto, pils, plzeň, plznička, radek, šnyťák, šnýtek, waldemar*). Následují také názvy osob (*bjúkenen, cimrman, ficka, myčka a spalovač mrtvol*) a pomůcek (*bujónka, gastroška, géčko, lvíček, sosírka*).

Samostatně stojící verba se téměř nevyskytují, bývají součástí víceslovných pojmenování. Tato pojmenování označují většinou nějakou činnost (*dát na parapet, dej si kolečko, udělej zrcadlo, volá tě sklep*). Objevují se pouze čtyři verba, která mohou stát samostatně (*dožrat, frapit, odfouknout, spálit*).

7 Onomaziologické kritérium

Onomaziologickým kritériem při tvorbě slangu se zabývá práce Jaroslava Hubáčka s názvem *Onomaziologické postupy ve slovní zásobě slangu z roku 1971*. Pojmenovávací postupy dělí Hubáček do dvou skupin: „1. na takové, při nichž se potřeba nového pojmenování uspokojuje tvořením nových slov (slovotvornými postupy) a 2. na takové, v nichž se využívá pojmenování (názvů) již hotových, existujících“.³¹ Do první skupiny řadí autor odvozování, skládání, zkracování a případně i kalkování. Do druhé skupiny pak řadí sémantické tvoření (metafora a metonymie), tvoření víceslovných pojmenování a přejímání. Mechanické krácení a překrucování staví Hubáček na rozhraní těchto dvou skupin.

Zaznamenané slangové výrazivo jsem z hlediska onomaziologického rozdělila do dvou skupin. První skupina je skupina pojmenování, která vznikla slovotvorně (1. skupina podle Hubáčka). Do druhé skupiny řadím výrazivo, které vzniklo z již existujícího názvu (2. skupina podle Hubáčka).

7.1 Slangové výrazivo, které vzniklo slovotvorným způsobem

Mezi zaznamenaným výrazivem převažuje odvozování (*barbína, gvaka, radek, sojka, šnýtek, tonda, vietnam*). Objevují se také výrazy vzniklé zkracováním (*áčko, hrany, kombo, mex, negr, müllerka, rulanda*).

7.2 Slangové výrazy vzniklé odvozováním

Odvozování je nejčastějším slovotvorným způsobem, který se u sesbíraného slangového výraziva uplatňuje. Jedná se téměř výhradně o příponové odvozování (*barbína, čokino, naháč, toník*). Odvozováním vzniklo šestadvacet výrazů.

7.3 Slangové výrazy vzniklé zkracováním

Druhým nejčastějším způsobem, kterým vznikají slangové výrazy v gastronomii, je zkracování (*cosmo, géčko, hrany, kvesa, mex, negr, tláča*). Zaznamenala jsem čtyřadvacet výrazů vzniklých zkracováním.

³¹ HUBÁČEK, Jaroslav. *Onomaziologické postupy ve slovní zásobě slangů*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1971, s. 5.

7.4 Slangové výrazy vzniklé skládáním

Ve své práci jsem zaznamenala osm výrazů, které vznikly skládáním. Jedná se o složeniny, které vznikají ve snaze o jednoslovné vyjádření (*avotoust, beton, bezlepek, estonik, frešpreso, kuřpauza, pivdog a pivstro*).

7.5 Slangové výrazy vzniklé univerbizací

Univerbizace je proces, při kterém z víceslovného pojmenování vzniká univerbát (jedno slovo). V oblasti gastronomie je tento proces častý, zohledňuje se jazyková ekonomie. V práci se objevuje dvacet výrazů vzniklých univerbizací (*aperol, budha, delírko, filtr, friták, hugo, klasika, míchačky, nákladák, paříž, pils, piňa, překápkó, speciál, štouchačky, vídeň*).

7.6 Slangové výrazivo, které vzniklo neslovotvorným způsobem

V oblasti gastronomie se objevují také výrazy, které vznikly neslovotvornými způsoby. Mezi tyto postupy patří přejímání z cizích jazyků, objevuje se jazyk německý, anglický a francouzský. Zaznamenala jsem rovněž výrazy vzniklé metaforou a metonymií. Objevují se také víceslovná pojmenování.

7.7 Slangové výrazy vzniklé přejímáním z cizího jazyka

Nejčastěji jsem zaznamenala přejímání z německého jazyka, jedná se o čtrnáct výrazů (*bajlák* – die Beilage, *berlínr* – der Berliner, *beštek* – das Besteck, *ficka* – der Fatzke, *františkán* – der Franziskaner, *hárek* - haarig, *kasírka* - kassieren, *kelš* – der Kölsch, *plac* – der Platz, *sosírka*, - die Soße, *šmak* – der Geschmack, *špílboj* - spülen, *zupe* – die Suppe). Z anglického jazyka pochází pět výrazů (*džezva* - cezve, *koltbrůčko* – cold brew, *krambl* - crumble, *oranž* - orange, *saprým* - supreme). Z jazyka francouzského jsou přejaty pouze čtyři výrazy (*bujónka* - bouillon, *debaras* - débarrasser, *foagráčko* – foie gras, *frapit* - frappé). Objevil se také jeden výraz, který je přejat z- jazyka španělského (*ranc* – Huevos rancheros)

7.8 Slangové výrazy vzniklé metaforizací

Skupina slangismů, která je v oblasti gastronomii bohatě zastoupena. Napočítala jsem třicet výrazů vzniklých metaforizací. Jedná se o podobnost v barvě (*brčálník, mech* – dort mecháček, který má korpus barvený španátem), podobnost tvarová (*fanka* – lžíce, kterou se nabírá mléčná pěna na espresso macchiato, *hrablo* – vidlička, *hrob* – prázdná lednička), podobnost ve velikosti (*kýbl* – koktejl namíchaný do velké nádoby, *sloník* – člověk, který vypije velké množství piva) a podobnost ve vlastnosti (*cimrman* – člověk, který může zastávat jakoukoliv pozici za barem, *hrabě* – snídaně Monte Christo, *jelen* – bylinný likér Jägermeister).

7.9 Slangové výrazy vzniklé metonymizací

Slangismy se mohou tvořit i přenášením slovního významu na základě vnitřní souvislosti. V rámci této práce jsem sesbírala pět výrazů, které vznikly metonymizací. Jde o názvy činností (*dožrat* – dopít sklenici piva, *frapit* – ochlazovat sklenici před použitím ledem, *záda* – výzva k číšníkům, aby dávali pozor), o název stroje (*adéla* – drtič odpadků) a názvy pokrmů a nápojů (*kundál* – aromatický sýr, *kyseláč* – pivo, které má kyselou chuť).

7.10 Víceslovné slangové výrazy

I když se víceslovné slangismy často neobjevují, v oblasti gastronomie jsem jich zaznamenala sedmnáct. Víceslovné slangismy označují činnosti (*běž je zavraždit*, *bude brát klasiku*, *dát na parapet*, *dej si kolečko*, *poslední zvonění*, *udělej zrcadlo*, *volá tě sklep*), osoby (*pan problém*, *pat a mat*, *spalovač mrtvol*), míst v restauraci (*na babi*, *je to na lyže*) a pokrmů a nápojů (*kája gott*, *nejlepší sport*, *plochý bílý*, *žlučnickový záchvat*).

7.11 Expresivita

Jedním z charakteristických znaků slangu je expresivita. Jedná se o emočně zabarvená slova, která označujeme jako expresiva. Expresivitu dělíme na inherentní a adherentní. *U inherentní expresivity vydělujeme dva typy: 1) expresivitu, kdy slovo má trvale expresivní příznak daný hláskovým skladem či prostředky slovtvornými, 2) slovo je expresivní pouze v lexikalizovaném přeneseném významu. Adherentní expresivitu studuje analýza textu a tato expresivita vzniká jako prvek aktuální.*³²

V oblasti gastronomie se při tvorbě slangového výraziva objevuje příznak expresivity. Většinou jde o výrazy, u kterých má mluvčí potřebu vyjádřit emocionální vztah k popisované skutečnosti. Oblast gastronomie je ovlivněna okolím, slangové výrazivo proniká mimo původní prostředí. Expresiva dělíme na kladná (lichotivý význam) a záporná (hanlivý význam).

Míru expresivity posuzujeme podle Jana Huga individuálně. *„Hodnocení expresivity u slangismů pokládáme za záležitost individuální, jelikož míra expresivity by se měla posoudit a určit někým, kdo dokonale zná slangové prostředí, a proto se stává hodnocení expresivity subjektivním.“*³³

³² CHÝLOVA, Helena. *K expresivitě ve slangu*. In: Sborník přednášek z VIII. konference o slangu a argotu konané v Plzni ve dnech 26. – 27. února 2008. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita. Pedagogická fakulta, 2008, s. 92

³³ HUGO, Jan. *Slovník nespisovné češtiny*. 2.vyd. Praha: Maxdorf, 2006, s. 12 ISBN: 80-7345-098-4

Mezi kladná expresiva (*čičina, delírko, hladinka, lvíček, nováček, plznička, sloník, svíčka*) bychom mohli zařadit i slova domácká nebo eufemismy. Záporná expresiva (*dožrat, ficka, hrob, hyena, myčka, otrávit*) v sobě zahrnují také slova hanlivá, vulgarismy a výrazy, u kterých je důležitá intonace a kontext (*bezlepek, pan problém, pinda, ufon*).

7.12 Interslangismy

Jako interslangismy označujeme výrazy, které ztratily vztah ke své primární skupině. Došlo k jejich zobecnění a je možné tyto výrazy najít i u jiných slangů. V oblasti gastronomie se tyto výrazy objevují, týkají se zejména piva a pivní kultury (*hladinka, plznička, šnýtek*). Mezi interslangismy by bylo možné zařadit i výrazy, které se vztahují ke kávě (*áčko, amerika, kapůčo*) a vínu (*müllerka, rulanda*).

7.13 Profesionalismy

Mluva z oblasti gastronomie může být řazena ke slangu zájmové skupiny, ale také k mluvě profesní. Stojí tedy na pomezí. Užívají ji lidé, kteří se v oblasti pohybují profesionálně (kuchaři, číšníci, baristé, barmani aj.), ale mohou ji používat i lidé, kteří jsou mimo tuto oblast (zákazníci, food blogeři aj.)

Jan Hugo rozlišuje profesionalismy a slangismy ve Slovníku nespisovné češtiny. K profesionalismům přistupuje jako k nespisovným názvům, které mají terminologickou povahu. Slangismy definuje jako slova, která v sobě nesou prvky citovosti a expresivity.

*„Profesionalismy nazýváme pojmenování, která se užívají v různých profesích místo odborných termínů.“*³⁴

Profesionalismy se blíží odborné terminologii, měly by být nociónální a neexpresivní. Nevyznačují se snahou o jazykovou exkluzivitu, ale jazykovou úspornost (*bezlepek, debaras, hárek*).

³⁴ HUGO, Jan. *Slovník nespisovné češtiny*. 2.vyd. Praha: Maxdorf, 2006, s. 12 ISBN: 80-7345-098-4

8 Slovník slangových výrazů

A

áčko, -a, subst., neut., zkracování – americano (černá silná káva)

adéla, -y, subst., fem., metonymie – drtič odpadků, kterému se přezdívá adéla podle filmu Adéla ještě nevečeřela

ajntopf, -u, subst., mask, in., přejímání z cizího jazyka (z německého jazyka) – polévka z jednoho hrnce, nebo nepovedené jídlo

alternativa, -y, subst., fem., odvozování – káva s alternativním (rostlinným) mlékem (používá pouze DOK v Liberci)

amerika, -y, subst., fem., odvozování – americano (černá silná káva)

anglie, -e, subst., fem., zkracování – anglická snídaně

aperol, -u, subst., mask., in., univerbizace – koktejlový nápoj Aperol Spritz

avotoust, -a, subst., neut., skládání – toast s avokádovou pomazánkou

B

bajlák, -u, subst., mask., in., přejímání z cizího jazyka (z německého jazyka) – příloha k masu

barbína, -y, subst., fem., odvozování – BBQ omáčka k masu

bededikty, -ů, subst., mask., in., univerbizace – vejce Benedikt

berlínr, -a, subst., mask., in., přejímání z cizího jazyka (z německého jazyka) – pivo berlínského typu (Berlierner)

beštek, -u, subst., mask., in., přejímání z cizího jazyka (z německého jazyka) - příbor

beton, -u, subst., mask., in., skládání – nápoj, který je kombinací becherovky a toniku

bezlepek, -u, subst., mask., in., skládání – bezlepková dieta

běž je zavlažit – víceslovné pojmenování – dojit se zeptat zákazníků, jestli si ještě něco dají

bígl, -a, subst., mask., in., odvozování – bagel, druh pečiva

bjúkenen, -a, subst., mask., an., odvozování – označení pro osobu, která má za úkol mýt nádoby, odvozeno od seriálové postavy Mitche Buchannona (používá pouze Pivstro v Plzni)

brčálník, -u, subst., mask., in., metafora – piškotový dort, který je barvený špenátem

brý, -0, subst., fem., odvozování – bageta s francouzským sýrem brie a brusinkami

budha, -y, subst., mask., in., univerbizace – pokrm Buddha bowl (používá pouze Pivstro v Plzni)

bude brát klasiku – víceslovné pojmenování – stálý zákazník si objedná svou obvyklou objednávku

bujónka, -y, subst., fem., přejímání z cizího jazyka (z francouzského jazyka) – polévková miska

burian, -a, subst., mask., an., metafora – snídaňový pokrm tři vejce do skla, kterému se přezdívá burian podle protagonisty filmu Tři vejce do skla

C

cimrman, -a, subst., mask., an., metafora – přezdívka pro člověka, který může zastávat jakoukoliv pozici za barem, protože je šikovný

cosmo, -a, subst., neut., zkracování – koktejlový nápoj Cosmopolitan

Č

čepice, -e, subst., pomnožné, metafora – pивní pěna

černý les, víceslovné pojmenování vzniklé kalkováním – schwarzwaldský dort

čičina, -y, subst., fem., zkracování – chipotle majonéza

čimina, -y, subst., fem., zkracování – smažené burrito chimichanga

čistka, -y, subst., fem., odvozování – čistit zeleninu

čokino, -a, subst., neut., zkracování – čokoláda

D

dát na parapet – víceslovné pojmenování – zadat kuchaři další objednávku

debaras, -u, subst., mask., in., přejímání z cizího jazyka (z francouzského jazyka) – sklídit použité nádobí ze stolu

dej si kolečko – víceslovné pojmenování – obejít restauraci/kavárnu a ujistit se, že jsou všichni zákazníci spokojeni a mají objednáno

delírko, -a, subst., neut., univerbizace – pivo Delirium Tremens

dožrat, verb., perf., metonymie – dopít sklenici piva

džezva, -y, subst., fem., přejímání z cizího jazyka (z anglického jazyka) – nádoba na přípravu tradiční turecké kávy

E

estonik, -u, subst., mask., skládání – kávový nápoj z espressa a toniku

F

fanka, -y, subst., fem., metafora – označení pro baristickou lžici, kterou se nabírá pěna na espresso macchiato

ficka, -y, subst., fem., přejímání z cizího jazyka (z německého jazyka) – pomocná síla v kuchyni

filtr, -u, subst., mask., in., univerbizace – filtrovaná káva

fišiny, -0, subst., fem., přejímání z cizího jazyka (z anglického jazyka) – fish and chips

foagráčko, -a, subst., neut., přejímání z cizího jazyka (z francouzského jazyka) – foie gras

františkán, -a, subst., mask., an., přejímání z cizího jazyka (z německého jazyka) – pivo Franziskaner (používá pouze Pivstro v Plzni)

frapit – verb., imp., přejímání z cizího jazyka (z francouzského jazyka) – vychladit sklenici před servírováním nápoje za pomoci ledu, odvozeno od francouzského výrazu pro kávu s ledem

frešpreso, -a, subst., neut., skládání – kávový nápoj míchaný z pomerančového džusu (fresh) a espressa

frit'ák, -u, subst., mask., univerbizace – fritovací hrnec

G

gastroška, -y, subst., fem., zkracování – gastronádoba

gěčko, -y, subst., neut., zkracování – gastronádoba

gétéáčko, -a, subst., neut., metafora – koktejlový nápoj míchaný z ginu a toniku

gvaka, -a, subst., neut., zkracování – guacamole (avokádový dip)

H

hárek, -u, subst., mask., in., přejímání z cizího jazyka (z německého jazyka) – inventura mezi jednotlivými směňami

hladinka, -y, subst., fem., metafora – velké pivo

houba, -y, subst., fem., metafora – koktejlový nápoj míchaný z vína a Coca Coly

hrabě, -ete, subst., mask., an., metafora – snídaně Monte Christo

hrablo, -a, subst., neut., metafora – vidlička

hrance, -í, subst., fem., odvozování – hranolky

hrany, -0, subst., fem., zkracování – hranolky

hrob, -u, subst., mask., in., metafora – prázdná lednička

hugo, -a, subst., mask., in., univerbizace – koktejlový nápoj Hugo Spritz

hyena, -y, subst., fem., metafora – kontrola z hygieny

J

je to na lyže – víceslovné pojmenování – upozornění pro personál, že je kluzká podlaha

jelen, -a, subst., mask., an., metafora – bylinný likér Jägermeister, který má na etiketě lahve obrázek jelena

K

kája gott – víceslovné pojmenování – káva slazená cukrem, pojmenování podle písně Karla Gotta (používá pouze Café Oliver v Poděbradech)

kapůčo, -a, subst., neut., zkracování – cappuccino

kasa, -y, subst., fem., univerbizace – mít směnu na kase

kasírka, -y, subst., fem., přejímání z cizího jazyka (z německého jazyka) – peněženka, která má dostatek přihrádek na bankovky

kelš, -e, subst., mask., in., přejímání z cizího jazyka (z německého jazyka) – typ piva, které se vaří v Kolíně nad Rýnem (německy Kölsch)

klasika, -y, susbt., fem., univerbizace – klasická nabídka

koltbručko, -a, subst., neut., přejímání z cizího jazyka (z anglického jazyka) – speciální druh přípravy kávy, který se označuje jako cold brew

kombo, -a, subst., neut., univerbizace – konvekční trouba, zařízení na ohřev jídla

konvekták, -u, subst., mask., in., univerbizace – konvekční trouba, zařízení na ohřev jídla

krambl, -u, subst., mask., in., přejímání z cizího jazyka (z anglického jazyka) – drobenkový koláč

kund'ál, -u, subst., mask., in., metonymie – výrazně aromatický sýr (např. Romadur)

kuřpauza, -y, subst., fem., skládání – pauza na cigaretu

kvesa, -y, subst., fem., zkracování – Quesadilla (pokrm z tortily)

kýbl, -u, subst., mask., in., metafora – koktejl, který je namíchaný do velké nádoby, zpravidla obsahuje 6-8 koktejlů

kyseláč, -e, subst., mask., in., metonymie – pivo, které má díky kvasinkám kyselou chuť

L

lvíček, -a, subst., mask., an., metafora – sklenice na malé pivo, na které je vyobrazen lev (používá pouze Pivstro v Plzni)

M

mech, -u, subst., mask., in., metafora – dort mecháček

mex, -u, subst., mask., in., zkracování – chemex, nádoba sloužící k filtrování kávy

mexiko, -a, subst., neut., odvozování – mexická polévka

míchačky, -ek, subst., fem., univerbizace – míchaná vajíčka

míšan, -a, subst., mask., an., univerbizace – Míša řez

müllerka, -y, subst., fem., zkracování – víno odrůdy Müller Thurgau

myčka, -y, subst., fem., metafora – člověk, který umývá nádobí

N

na babi, -0, víceslovné pojmenování – odnést něco na stůl, nad kterým visela fotka babičky majitelky restaurace (používá pouze Pivstro v Plzni)

náčiní, -í, subst., neut., metafora – příbor

naháč, -e, subst., mask., an., odvozování – hovězí burger naháč, který je servírován mezi listy salátu namísto housky

náklad'ák, -u, susbt., mask., in., univerbizace – nakládáný hermelín

nářadí, -í, susbt., neut., metafora – příbor

negr, -a, subst., mask., an., zkracování – koktejlový nápoj Negroni

nejlepší sport – víceslovné pojmenování – kávový nápoj a kousek dortu, narážka na výrok Haliny Pawlowské

nováček, -a, subst., mask., an., metafora – nová objednávka

O

odfouknout, verb., perf., metafora – upustit páru z trysky, kterou se pění mléko

oliver, -a, subst., mask., in., odvozování – pokrm Hamburger Oliver

oranž, -e, subst., mask., in., přejímání z cizího jazyka (z anglického jazyka) – dodávka zboží s ovocem a zeleninou

otrávíto, -a, subst., neut., odvozování – nápoj, který je míchaný z piva a základu na mojito. Jeho příprava je časově náročnější.

P

pan problém – víceslovné pojmenování – otravný zákazník, který hledá problémy

paříž, -e, subst., fem., univerbizace – pařížský dort

pastorek, -a, subst., mask., an., odvozování – pokrm Tacos al Pastor (používá pouze Pivstro v Plzni)

pat a mat – víceslovné pojmenování – dva zákazníci, kteří chodí vždy spolu

pils, -e, subst., mask., in., zkracování – pivo Pilsner Urquell

piña, -i, subst., fem., univerbizace – Piña Colada

pinda, -y, subst., fem., odvozování – Piña Colada

pivdog, -u, subst., mask., in., skládání – pivní hotdog

Pivstro, -a, subst., neut., skládání – pivní bistro, název restaurace v Plzni

plac, -u, subst., mask., in., přejímání z cizího jazyka (z německého jazyka) – prostor restaurace

plastelína, -y, subst., fem., metafora – plastová láhev, ve které si zákazník může odnést pivo

plochý bílý – víceslovné pojmenování vzniklé kalkováním – flat white

poslední zvonění – víceslovné pojmenování – výzva k číšníkům, aby udělali poslední objednávku

plzeň, -e, subst., fem., odvozování – pivo Pilsner Urquell

plznička, -y, subst., fem., odvozování – pivo Pilsner Urquell

překápk, -a, subst., neut., univerbizace – překapávaná káva

pustina, -y, subst., fem., metafora – prázdná lednice

R

radek, -a, subst., mask., an., odvozování – pivo Radeberger (používá pouze Pivstro v Plzni)

ranč, -e, subst., mask., přejímání z cizího jazyka (ze španělského jazyka) – snídaně Huevos rancheros

rulanda, -y, subst., fem., zkracování – víno odrůdy Rulandské šedé

rychlík, -u, subst., mask., metafora – mikrovlnná trouba

S

saprým, -u, subst., mask., přejímání z cizího jazyka (z anglického jazyka) – kuřecí suprême

sifon, -u, subst., mask., odvozování – zařízení k výrobě vody sycené oxidem uhličitým

sloník, -a, subst., mask., an., metafora – označení pro zákazníka, který vypije velké množství piva

sníd'á, -i, subst., fem., zkracování – snídaně

sojka, -y, subst., fem., zkracování – sójové mléko

sosírka, -y, subst., fem., přejímání z cizího jazyka (z německého jazyka) – omáčková nádoba

spálit, verb., perf., metafora – připravit maso úpravou well done

spalovač mrtvol – víceslovné pojmenování – označení pro kuchaře, který spálil jídlo

speciál, -u, subst., mask., in., univerbizace – speciální nabídka

svíce, -e, subst., fem., odvozování – svíčková omáčka (používá se v oblasti Liberce a Nymburku)

svíčka, -y, subst., fem., zkracování – svíčková omáčka (používá se v oblasti Plzně)

Š

šmak, -u, subst., mask., in., přejímání z cizího jazyka (z německého jazyka) – příchut' do kávy

šnyt'ák, -u, subst., mask., in., odvozování – styl čepování piva zvaný šnyt (používá se v oblasti Liberce a Nymburku)

šnýtek, -u, subst., mask., in., odvozování – styl čepování piva zvaný šnyt (používá se v oblasti Plzně)

špílboj, -e, subst., mask., in., přejímání z cizího jazyka (z německého jazyka) – nádoba s kartáčem, která se používá na mytí sklenic

št'ouchačky, -ek, subst., fem., univerbizace – št'ouchané brambory

T

tabule, -e, subst., fem., metafora – cedule se speciální nabídkou, na kterou se píše křídou

tláča, -i, subst., fem., zkracování – tlačěnka

tonda, -y, subst., mask, an., odvozování – tonik (používá se v oblasti Plzně)

toník, -a, subst., mask., an., odvozování – tonik (používá se v oblasti Nymburku)

tvářičky, -ek, subst., fem., metafora – hovězí líčka

U

udělej zrcadlo – víceslovné pojmenování – udělat inventuru před předáním směny

ufon, -a, subst., mask., an., metafora – zákazník se zvláštními požadavky

uho, -a, subst., neut., zkracování – univerzální hnědá omáčka

V

vegouš, -e, subst., mask., an., zkracování – vegetarián

videň, -e, subst., fem., univerbizace – vídeňská káva (káva se šlehačkou)

vietnam, -u, subst., mask., in., odvozování – speciální příprava kávy pocházející z Vietnamu

volá tě sklep – víceslovné pojmenování – výzva k číšníkovi, aby se došel podívat, jestli mají zákazníci ve sklepním salóнку vše

vykošť'ovák, -u, subst., mask., in., odvozování – nůž sloužící k vykostění masa

W

waldemar, -a, subst., mask., an., metafora – pivo z pivovaru Matuška (používá pouze Pivstro v Plzni)

Z

záda, -0, subst., metonymie – výzva ke všem členům obsluhy, aby dávali pozor, protože jiný číšník nese objednávku

zákoši, -ů, subst., mask., an., zkracování – zákazníci

zupe, -y, subst., fem., přejímání z cizího jazyka (z německého jazyka) – polévka

Ž

žlučnickový záchvat – víceslovné pojmenování – porce majonézy navíc

8.1 Seznam zkratk použitých ve slovníku

- an. – animatum, životnost
- perf. – perfektum, vid dokonavý
- fem. – femininum, rod ženský
- in. – inanimatum, neživotnost
- mask. – maskulinum, rod mužský
- imp. – imperfektum, vid nedokonavý
- subst. – substantivum, podstatné jméno
- verb. – verbum, sloveso

9 Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo sestavení slovníčku slangismů z oblasti gastronomie, které se v současné době používají. Následně jsem provedla jejich analýzu. Největší motivací pro výběr tohoto tématu byl můj kladný vztah k prostředí gastronomie.

Během výzkumu jsem materiál získávala pomocí řízeného rozhovoru, online dotazníku a excerptce. Rozhovor jsem vedla s bývalou majitelkou restaurace Pivstro, s majitelem kavárny Charlie's Coffee Garden, číšníky z kavárny Café Oliver, baristy z podniku DOK a devíti kuchaři ze všech zmíněných podniků. Na základě získaného materiálu jsem pak sestavila online dotazník, který jsem umístila na internet. Nejvíce materiálu jsem získala díky řízeným rozhovorům, použila jsem veškeré získané výrazivo. Podařilo se mi sesbírat 151 výrazů, u kterých jsem následně provedla analýzu. Výrazy jsem analyzovala z hlediska sémantického, slovnědruhového a onomaziologického.

V úvodu práce jsem stanovila čtyři hypotézy.

První hypotéza se vztahuje k přejímání slov z cizích jazyků. Výrazů, které jsou přejaty z cizího jazyka jsem zaznamenala čtrnáct. Domněnka o převaze anglického jazyka se nepotvrdila, převládá jazyk německý. Výrazy přejaté z cizího jazyka jsou upraveny tak, aby působily jako česká slova.

Druhá hypotéza se týkala expresivity. Ve slovníku se objevují kladně zabarvená i záporně zabarvená expresiva. Tato hypotéza se tedy potvrdila.

Třetí hypotéza pracuje s předpokladem, že vzhledem k povaze prostředí budou převládat jednoslovné výrazy. Ve slovníku se objevuje pouze sedmnáct víceslovných pojmenování, převládají jednoslovné výrazy. Mluvčí preferují stručnou, úspornou komunikaci. Objevuje se také univverbizace, jedná se rovněž o dvacet výrazů.

Čtvrtá hypotéza se vztahuje ke slovnědruhovému kritériu. Domněnka, že budou převažovat substantiva se potvrdila. Substantiva představují sto třicet výrazů, převládají v sémantických skupinách, které označují nápoje a pokrmy. Větší míra zastoupení substantiv se potvrdila. Naopak verba jsou zastoupena pouze čtyřmi výrazy. Verba bývají součástí víceslovných pojmenování, jejich výskyt ve větší míře se tedy nepotvrdil.

Vzhledem k povaze prostředí můžeme předpokládat, že výrazy budou pronikat i mimo oblast gastronomie. Některé výrazy používají i samotní zákazníci, food blogeré a autoři moderních kuchařek.

Slang baristů a barmanů nebyl doposud příliš zpracován, nebylo tedy možné porovnat výsledky mého zkoumání. Kapitoly o slangu kuchařském je v odborných publikacích zatím málo.

Materiál jsem mohla porovnat s bakalářskou prací Jany Hrabáčkové z roku 2018. Autorka této práce sbírala materiál v okolí Plzně. V některých výrazech jsme se shodovaly (*beton, oranž, géčko, hárek*). Zaznamenala jsem i výrazy, které Hrabáčková interpretuje jinak (*bajlák*³⁵). Lze tedy předpokládat, že se tyto výrazy stále používají. U některých výrazů jsem sledovala regionální změny (*šnýtek, šnyřák, tonda, toník*). Lze předpokládat, že slangismy užívané v jiných regionech budou jiné.

Uvědomuji si, že prezentované výsledky představují pouze malý náhled do gastronomického prostředí. Výsledky jsou ovlivněny věkem a původem respondentů, dalším kritériem je také jejich vztah k prostředí gastronomie a délka jejich praxe. Pozoruji také snahu o expresivnost v restauraci Pivstro, která se vyznačuje opravdu neobvyklými slangovými výrazy. Personál Pivstra tvořili mladí lidé v době, kdy restauraci vlastnila Alžběta Holubová (rozená Vlčková). Ráda bych v budoucnu provedla analýzu slangu v Pivstru i se současným majitelem Janem Eisenreichem. Téma gastronomického slangu mi připadá zajímavé, rozhodně bych ráda toto téma v budoucnu znovu rozpracovala a porovnála s více regiony.

³⁵ HRABAČKOVÁ, Jana. *Slang v gastronomii (mluva barmanů a kuchařů)* [online]. Plzeň, 2018 [cit. 2022-07-07]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/0s44h5/>. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta pedagogická. Vedoucí práce PaedDr. Jitka Málková, Ph.D., s. 24. (poslední zobrazení 07. 07. 2022)

10 Resumé

Tato bakalářská práce se zabývá slangem v gastronomii. V úvodní části práce je stanoven cíl výzkumu, jsou stanoveny hypotézy a jsou vyjmenovány metody, jež byly použity při sběru jazykového materiálu. V teoretické části práce jsou popsány přístupy k oblasti slangu několika českých jazykovědců. Následně se práce soustředí i na mimojazykové aspekty slangu. Závěr teoretické části tvoří kapitola o lexikografii a zásadách tvorby slovníkových hesel. Praktická část se zabývá rozdělením jazykového materiálu podle zkoumaných kritérií. V závěru praktické části je slovník slangového výraziva, ve kterém je 151 výrazů.

Seznam použitých informačních zdrojů

BERGMAN, Christian: Specifika mluvy žen. *Sborník přednášek ze 4. konference o slangu a argotu (1)*. Plzeň, 1989.

ČERMÁK, František a BLATNÁ, Renata: *Manuál lexikografie*. vyd.1. Jinočany: H&H, 1995.

ČERMÁK, František: *Frazeologie a idiomatika česká a obecná*. Praha: Karolinum 2007.

GREPL, Miroslav, Petr KARLÍK, Marek NEKULA a Zdenka RUSÍNOVÁ (eds.). *Příruční mluvnice češtiny. 2. opr. vyd. [i. e. 3. vyd.]*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-980-5.

HAUSER, Přemysl. *Nauka o slovní zásobě*. Praha: SPN 1980.

HAVRÁNEK, Bohuslav a Alois JEDLIČKA. *Česká mluvnice*. 5. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986.

HUBÁČEK, Jaroslav a BLAŽEJOVÁ, Hana. *O českých slanzích*. Ostrava: Profil, 1981.

HUBÁČEK, Jaroslav. *K současnému zkoumání sociolektů*. In: *Sborník přednášek z VIII. konference o slangu a argotu konané v Plzni ve dnech 26. – 27. února 2008*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita. Pedagogická fakulta, 2008. ISBN 978-80-7043-764-3

HUBÁČEK, Jaroslav. *Malý slovník českých slangů*. 1. vyd. Ostrava: Profil, 1988.

HUBÁČEK, Jaroslav. *O českých slanzích*. 2. vyd. Ostrava: Profil, 1981.

HUBÁČEK, Jaroslav. *Onomaziologické postupy ve slovní zásobě slangů*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1971. Edice Spisy Pedagogické fakulty v Ostravě, sv 17/1971.

HUGO, Jan a kol. *Slovník nespisovné češtiny*. 3. vyd. Praha: Maxdorf, 2009, ISBN: 978- 80-7345-198-1.

CHÝLOVA, H. *K expresivitě ve slangu*. In: *Sborník přednášek z VIII. konference o slangu a argotu konané v Plzni ve dnech 26. – 27. února 2008*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita. Pedagogická fakulta, 2008.

KOPEČNÝ, F.: *K etymologii slova slang*. In: *Sborník přednášek ze III. konference o slangu a argotu v Plzni 1984*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 1987.

KUBŮ, L. *Slang některých skláren a porcelánek v okrese Sokolov a Karlovy Vary*. Západočeská vlastivěda. 1.vyd. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1992. ISBN 80-7088-059-7

PETRÁČKOVÁ, Věra a Jiří KRAUS. *Akademický slovník cizích slov: [A-Ž]*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1998. ISBN 8020006079.

SUK, J. Několik slangových slovníků. 1. vyd. Praha: Inverze, 1993. ISBN 80-900632-9-2.

ŠMILAUER, Vladimír: *Nauka o českém jazyku*. Praha, 1982.

Seznam použitých elektronických zdrojů

HUBÁČEK, Jaroslav a KRČMOVÁ, Marie. (2017): SOCIOLEKT. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/SOCIOLEKT> (Poslední zobrazení: 07. 07. 2022)

CHLOUPEK, Jan. Naše řeč: *O sociální a územní rozrůzněnosti češtiny* [online]. 52. 1969 [cit. 2021-04- 06]. ISSN 2571-0893. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5440>. (Poslední zobrazení 28. 06. 2022)

Seznam příloh

Dotazník

Milí respondenti,

jsem studentkou bakalářského studia na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy a ve své bakalářské práci se zabývám slangem v gastronomii.

Mým cílem je získat reprezentativní vzorek slangového výraziva. Žádám Vás tímto o součinnost a vyplnění tohoto dotazníku.

Byla bych ráda, pokud byste mohli uvést Váš věk, délku Vaší praxe a několika slovy shrnout Váš vztah k oblasti gastronomie. Také z nabídky vyberte region.

Připravila jsem 8 skupin, do kterých zapisujete výrazy, které používáte.

Poznámka: Slangem rozumíme nespisovný útvar jazyka. Slangu je využíváno v rámci určité zájmové či profesní skupiny. Jako příklad bych uvedla výrazy: hárek (udělat inventuru), géčko (gastronádoba), plznička (Pilsner Urquell) a kasírka (veliká peněženka s přihrádkami).

Za vyplnění dotazníku předem děkuji.

Věk:

Délka praxe:

Region: Liberecký kraj / Středočeský kraj / Plzeňský kraj

Váš vztah k oblasti gastronomie:

1. skupina – Názvy pro nástroje, nářadí a pomůcky
2. skupina – Názvy strojů
3. skupina – Názvy pokrmů
4. skupina – Názvy nápojů
5. skupina – Názvy činností
6. skupina – Názvy míst v restauraci
7. skupina – Názvy osob
8. skupina – Názvy nezařaditelné do předchozích skupin